

KS. ZBIGNIEW JANCZEWSKI*

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

e-mail: z.janczewski@uksw.edu.pl

ORCID 0000-0002-7395-2526

SAKRAMENTY ODPUSZCZAJĄCE GRZECHY

Treść: Wstęp. – 1. Zarys problemu. – 1.1. Pojęcie grzechu i jego rodzaje. – 1.2. Odpuszczenie grzechów przez sakramenty – rys historyczny doktryny. – 2. Szafarz odpuszczający grzechy. – 2.1. Kapłani – pokuta i namaszczenie chorych. – 2.2. Osoby wyświęcone i inne – chrzest. – 3. Materia i forma sakramentów oraz podmiot je przyjmujący. – 3.1. Materia i forma sakramentu pokuty, chrztu i namaszczenia chorych. – 3.2. Przyjmujący sakramenty odpuszczające grzechy. – Zakończenie

Wstęp

Grzech, popełniony przez pierwszych rodziców oraz ten, któremu ulegają ich potomkowie aż po dzień dzisiejszy, stanowi akt odwrócenia się od Boga. Stwórca poprzez śmierć krzyżową swojego Syna Jezusa Chrystusa postanowił usunąć przeszkodę oddzielającą od niego potomstwo pierwszych rodziców. Dzieje się to poprzez odpuszczanie grzechów dokonywane w niektórych sakramentach – w chrzcie, sakramencie pokuty oraz namaszczenia chorych. Niniejsze opracowanie ma na celu zbadanie różnic i podobieństw dotyczących powyższych sakramentów, w odniesieniu do problemu odpuszczania grzechów ciężkich.

W pierwszej części artykułu zostanie przedstawiony zarys problemu, z uwzględnieniem pojęcia i rodzajów grzechu oraz doktryna Kościoła dotycząca odpuszczania grzechów w sakramentach. Kolejna

* **Ks. Zbigniew Janczewski**, prof. dr hab., Katedra Prawa o Pośłudze Nauczania i Uświęcania, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

część dotyczy szafarzy odpuszczających grzechy, a ostatnia materii omawianych sakramentów i podmiotów pod kątem warunków, które powinni spełnić, aby uzyskać odpuszczenie grzechów przy przyjęciu chrztu, pokuty i namaszczenia chorych.

1. Zarys problemu

Omawiając problematykę sakramentów, które powodują odpuszczenie grzechów, należy najpierw zająć się określeniem samego terminu *grzech*. Trzeba również przyrzeć się podziałowi grzechów, a także przedstawić rys historyczny problemu doktryny Kościoła w odniesieniu do możliwości odpuszczania grzechów przez interesujące nas sakramenty.

1.1 Pojęcie grzechu i jego rodzaje

Od stworzenia człowieka przez Boga łączy ich głęboka więź, zniszczona postępowaniem pierwszych ludzi, którzy odrzucili Boski zakaz spożywania owoców jednego z rajskich drzew. Katechizm Kościoła Katolickiego definiuje grzech jako wykroczenie przeciw rozumowi, prawdzie oraz prawemu sumieniu, będący brakiem miłości względem Boga i bliźniego. Powodem grzechu jest niewłaściwe przywiązanie do pewnych dóbr, raniące naturę człowieka i godzące w ludzką solidarność¹. Jest on określany jako słowo, czyn, albo pragnienie przeciwne prawu wiecznemu². Grzech obraża Boga, przeciwstawia się Jego miłości, jest nieposłuszeństwem i buntem przeciw Bogu³. Jak pisał św. Augustyn, to miłość siebie, która posuwa się aż do pogardy Boga⁴.

Tak jak to już zostało wspomniane, grzech został po raz pierwszy popełniony przez człowieka, kiedy ten cieszył się rajską szczęśliwością. Kuszony przez szatana, nadużył swojej wolności, okazując

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, n. 1849 (dalej: KKK).

² TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna*, I-II, 71, 6.

³ KKK, n. 1850.

⁴ AUGUSTYN, *De civitate Dei*, w: *Patrologiae latinae cursus completus*, t. 41, red. J.P. Migne, Parisis 1864, 14, 28.

nieposłuszeństwo swojemu Stwórcy⁵. Grzech pierworodny, chociaż nie jest grzechem własnym konkretnej osoby i nie ma charakteru winy osobistej, pozbawia człowieka pierwotnej świętości i sprawiedliwości. Natura ludzka nie została jednak całkowicie zepsuta, a jedynie zraniona w swoich siłach naturalnych, poddana niewiedzy, cierpieniu, śmierci, a także skłonności do popełniania grzechów⁶.

Poza grzechem pierworodnym istnieją inne grzechy ciężkie, nazywane w Katechizmie Kościoła Katolickiego śmiertelnymi. Grzech śmiertelny jest poważnym wykroczeniem przeciwko prawu Bożemu, niszczącym miłość w sercu człowieka. Podsuwa człowiekowi dobra niższe odwracające go od Boga, czyli swojego ostatecznego celu i szczęścia. Naruszając zasadę życia, którą jest miłość, domaga się nowej inicjatywy Bożego miłosierdzia i nawrócenia serca⁷. Aby grzech mógł być uznany za śmiertelny, muszą być równocześnie spełnione trzy warunki: dotyczy poważnej materii i został popełniony z pełną świadomością oraz całkowitą zgodą⁸.

Inne grzechy, nie będące śmiertelnymi (ciężkimi) nazywane są powszednimi lub lekkimi. Powszedni jest popełniany, kiedy w materii lekkiej nie przestrzega się normy prawa moralnego albo nie przestrzega się jej także w materii ciężkiej, jednakże bez pełnego poznania czy całkowitej zgody. Ten rodzaj grzechu jako przejaw nieuporządkowanego przywiązania do dóbr stworzonych osłabia miłość, uniemożliwiając postęp duszy w zdobywaniu cnót i praktykowaniu dobra moralnego. Pozostawiony bez skruchy stopniowo usposabia do popełnienia grzechu śmiertelnego⁹.

1.2. Odpuszczenie grzechów przez sakramenty – rys historyczny doktryny

Pierwszym sakramentem przyjmowanym przez człowieka, który ma moc odpuszczania wszystkich grzechów, jest chrzest. Sobór Florencki

⁵ Por. Rz 5,19.

⁶ KKK, n. 405.

⁷ TAMŻE, n. 1855-1856.

⁸ JAN PAWEŁ II, *Reconciliatio et paenitentia*, n. 17.

⁹ KKK, n. 1862-1863.

w Dekrecie dla Ormian z 1439 r. naucza, że skutkiem chrztu jest odpuszczenie wszelkiego grzechu, zarówno pierwotnego, jak i osobistego, oraz wszelkiej kary, jaka należy się za winę. Stąd osobom nowo ochrzczonym nie należy nakładać żadnej pokuty za popełnione grzechy, a jeżeli umrą, zanim popełnili po chrzcie grzech, od razu wchodzi do królestwa niebieskiego i oglądają Boga¹⁰. Natomiast Sobór Trydencki (1545-1563) potępia przeczących prawdzie, że łaska Jezusa Chrystusa udzielana człowiekowi w chrzcie odpuszcza winę grzechu pierwotnego oraz usuwa wszystko, co stanowi prawdziwą i właściwą istotę grzechu. Ponieważ nie ma już niczego godnego potępienia w tych, którzy przez chrzest są pogrzebani w śmierci z Chrystusem¹¹.

Kodeks prawa kanonicznego w kanonie wprowadzającym do sakramentu chrztu deklaruje, że uwalnia on ludzi od grzechów, odradza ich jako dzieci Boże i przez upodobnienie do Chrystusa niezniszczalnym charakterem włącza ich do Kościoła¹². Reasumując, można powiedzieć, że omawiany sakrament posiada najszersze możliwości odpuszczania grzechów, ponieważ niejako eliminuje nie tylko grzechy śmiertelne i powszednie, ale przede wszystkim grzech pierwotny, czego nie może uczynić np. sakrament pokuty i pojednania.

Drugim sakramentem odpuszczającym grzechy popełnione po chrzcie jest pokuta, nazywana też sakramentem pokuty i pojednania. Kościół od swojego początku praktykował odpuszczenie grzechów wiernym. Do VI wieku czynił to w formie kanonicznej pokuty publicznej za grzechy ciężkie. Była ona możliwa tylko raz w życiu, dlatego grzesznik otrzymywał tylko jedno odpuszczenie grzechów po chrzcie. Dopiero od VII wieku sakrament staje się powtarzalnym, można już wielokrotnie stawać przed kapłanem celem otrzymania absolucji, udzielanej bez udziału innych wiernych, sekretnie¹³. Sobór Trydencki naucza, że apostołom i ich prawowitym następcom została udzielona władza odpuszczania i zatrzymywania grzechów, w celu pojednania

¹⁰ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 510-511.

¹¹ SOBÓR TRYDENCKI, *Decretum super peccato originali*, s. 238-239.

¹² KPK, kan. 849.

¹³ B. TESTA, *Sakramenty Kościoła*, tłum. i opr. L. Balter, Poznań 1998, s. 230-231.

wiernych upadłych po chrzcie. Gdyby po chrzcie znowu splamili się jakimś grzechem, nie obmywa się ich ponownym chrztem, ale wyrokiem kapłanów, ilekroć żałują za popełnione grzechy, niejednokrotnie mogą być z nich uwolnieni¹⁴.

Kwintesencja nauczania Kościoła w odniesieniu do odpuszczenia grzechów w omawianym sakramencie znajduje się w obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego. W sakramencie pokuty wierni wyznający uprawnionemu szafarzowi grzechy, otrzymują od Boga ich odpuszczenie, jednocześnie dostępując pojednania z Kościołem, któremu, grzesząc, zadali ranę¹⁵. Z eklezjalnym wymiarem pokuty wiąże się fakt sakramentalności pojednania z Bogiem, stąd odpuszczanie grzechów jest zawsze aktem liturgicznym, podniosłym i uroczystym, gestem koniecznym dla otrzymania pokoju z Bogiem¹⁶.

Trzeci sakrament, w którym może nastąpić odpuszczenie grzechów, także śmiertelnych, to namaszczenie chorych, nazywane dawniej ostatnim namaszczeniem. Kluczowym fragmentem Pisma św. z którego wynika ten fakt, jest List św. Jakuba apostoła. Zawiera on słowa: „Choruje ktoś wśród was? Niech wezwie kapłanów Kościoła, a oni niech się nad nim pomodlą, namaszczając go olejem w imię Pańskie. Modlitwa płynąca z wiary wybawi chorego i ulży mu Pan. A jeśli chory popełnił grzechy, Pan mu je odpuści”¹⁷. Skutkiem tego sakramentu jest nie tylko działanie Chrystusa w odniesieniu do choroby i słabości podmiotu przyjmującego, ale, co należy podkreślić jako wyraźnie wspomniane w tekście natchnionym, odpuszczenie grzechów przez Pana Jezusa (wszelkich, bez względu czy były tylko lekkie, czy też ciężkie).

Od VII wielu pojawiają się rytuały namaszczenia, w których sakrament chorych traktuje się w sposób ściśle uzależniony od pokuty, tak że staje się on poniekąd formą rozgrzeszenia pokutnego. W formułach

¹⁴ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extrema eunctionis sacramentis*, s. 482-487.

¹⁵ KPK 1983, kan. 959.

¹⁶ B. TESTA, dz. cyt. s. 237.

¹⁷ Jk 5,14-15.

liturgicznych znajdują się prośby do Boga o wybaczenie grzechów popełnionych różnymi częściami ciała, które się namaszcza poświęconym olejem. Teologowie scholastyczni stali na stanowisku, że sakramentu należy udzielać u kresu życia ludzkiego, bo jego skutkiem jest odpuszczenie grzechów¹⁸. Według św. Tomasza z Akwinu (1225-1274), sakrament gładzi te grzechy, o których chory zapomniał, oraz słabości duchowe, braki i rany tkwiące w człowieku jako następstwo grzechu pierworodnego i późniejszych jego grzechów¹⁹.

Sobór Trydencki nauczał, że skutkiem tego sakramentu jest usuwanie winy, dodając w jednym z kanonów sankcje ekskomuniki dla osób nieuznających faktu odpuszczania grzechów przez namaszczenie chorych²⁰.

Opinie teologów w odniesieniu do skutku odpuszczania grzechów nie są jednak jednoznaczne. Istnieje przekonanie, że sakrament chorych nie ma *implicite* tej samej władzy odpuszczania grzechów co sakrament pokuty²¹. Przykładowo, według J. Stefańskiego uwolnienie od grzechów nie jest specyficznym, podstawowym skutkiem sakramentu chorych, stąd zasadniczo należy go przyjmować w stanie łaski. Uwalnia od grzechów lekkich, zaś od ciężkich w przypadku zupełnej niemożności przystąpienia chorego do sakramentu pokuty²².

Powyższy problem rozstrzyga niejako Katechizm Kościoła Katolickiego, deklarując, że skutkiem namaszczenia chorych jest przebaczenie grzechów, o ile chory nie mógł go otrzymać przez sakrament pokuty. Namaszczenie to zatem niejako ostatnie „koło ratunkowe” w przypadku, gdyby spowiedź z popełnionych grzechów ciężkich była już niemożliwa na skutek utraty mowy albo przytomności. Na problem można spojrzeć jeszcze z innej perspektywy. Choroba jest

¹⁸ B. TESTA, dz. cyt., s. 266-267.

¹⁹ TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna*, Suppl. q. 30, a.1.

²⁰ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extrema eunctionis sacramentis*, s. 502-503; 506-507.

²¹ M. BŁAŻA, D. KOWALCZYK, *Traktat o sakramentach. Dogmatyka*, t. 5, Warszawa 2007, s. 431.

²² J. STEFAŃSKI, *Sakrament chorych w reformie Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1998, s.193.

skutkiem grzechu pierworodnego, należy zatem najpierw oczyścić wiernego z grzechów, a następnie prosić o uzdrowienie fizyczne lub ulgę w cierpieniach. Przy braku takiej możliwości, św. Jakub apostoł oraz Kościół uznali, że grzechy mogą zostać odpuszczone w sakramencie namaszczenia chorych, zanim otrzyma się podstawowe łaski z niego wypływające.

2. Szafarz odpuszczający grzechy

W przypadku sakramentów pokuty i namaszczenia chorych za ich szafarzy Kościół uznaje kapłanów, natomiast przy chrzcie wiele różnych osób otrzymuje uprawnienie do jego udzielania. Czy jednak o tych wszystkich osobach można mówić, że są jednocześnie szafarzami odpuszczenia grzechów?

2.1. Kapłani – pokuta i namaszczenie chorych

W Ewangelii według św. Jana znajdują się znamienne słowa skierowane przez Jezusa do apostołów. „Którym odpuścicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane”²³. Między innymi w taki sposób Chrystus ustanowił apostołów szafarzami sakramentu pokuty i pojednania. Od czasów apostoelskich aż po dzień dzisiejszy osoby posiadające święcenia kapłańskie, a więc prezbiterzy i biskupi, sprawują ten sakrament.

Uchwały Soboru w Konstancji (1414-1418), odnosząc się do błędów Wiklifa i Husa, nakazują ich zwolennikom uznanie prawd wiary, że kapłan w ramach swoich uprawnień może odpuszczać grzechy i nakładać pokutę grzesznikowi żałującemu za nie, który wcześniej wyznał przed tym kapłanem swoje grzechy²⁴. Zatem odpuszczenie grzechów należy do kapłana. Ma on jeszcze dwa inne zadania, specyficzne dla omawianego sakramentu: przyjęcie wyznania grzechów wraz z ich oceną oraz nałożenie pokuty. Sędziowska ocena, czy grzechy mogą zostać odpuszczone, wiąże się z nakazem Pana Jezusa przytoczonym powyżej.

²³ J 20,23.

²⁴ MARCIN V, *Inter cunctas*, n.1261.

W tym duchu nauczał również Sobór Trydencki (1545-1563). Rozgrzeszenie dawane przez kapłana nie jest tylko udzielaniem dobrodziejstwa, nie ogranicza się wyłącznie do posługi głoszenia Ewangelii lub ogłaszania, że grzechy zostały odpuszczone. Jest bowiem czynnością na wzór aktu sądowego, w którym kapłan jako sędzia ogłasza wyrok. Natomiast sama wiara bez pokuty nie daje żadnego odpuszczenia grzechów²⁵. Dlatego kapłani, o ile duch roztropności podsunie, powinni wymierzać zbawienne i odpowiednie zadośćuczynienia stosownie do jakości grzechów i możliwości penitentów²⁶.

Jak zauważa M. Pastuszko, tylko kapłan sprawuje sakrament pokuty i numerycznie ten sam dokonuje całego sakramentu, czyli jedna i ta sama osoba przyjmuje wyznanie grzechów, udziela lub odmawia rozgrzeszenia i nakłada pokutę²⁷. Kodeks prawa kanonicznego jasno i jednoznacznie stanowi: szafarzem sakramentu pokuty jest jedynie kapłan²⁸. Trzeba zauważyć, że cytowana norma nie traktuje tylko o odpuszczeniu grzechów, ale o sakramencie pokuty całościowo, ze wszystkimi jego istotnymi częściami – poznaniem grzechów, ich oceną, decyzją o odpuszczeniu i w końcu nałożeniem na penitenta czynów pokutnych.

Zdatność do celebrowania sakramentu pokuty i pojednania ma swoje źródło w sakramencie święceń – biskupich i prezbiteratu. Stąd też kapłani, nawet jeżeli nie zostali upoważnieni do słuchania spowiedzi, ważnie i godziwie rozgrzeszają penitentów znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci²⁹. W tym miejscu należy przytoczyć inną dyspozycję kodeksową – do ważnego odpuszczania grzechów wymaga się, aby szafarz oprócz władzy święceń posiadał upoważnienie do jej wykonywania w odniesieniu do wiernych, którym udziela rozgrzeszenia. Otrzymuje ją na mocy samego prawa lub też udzielenia

²⁵ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extremae unctionis sacramentis*, s. 494-495.

²⁶ TAMŻE, Cap. VIII.

²⁷ M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, s. 176.

²⁸ KPK 1983, kan. 965.

²⁹ E. FRANK, *I Sacramenti dell'Iniziazione, della Penitenza e dell'Unzione degli infermi*, Roma 2012, s. 163.

dokonanego przez właściwą władzę³⁰. Upoważnienie do spowiadania, a według poprzedniego kodeksu jurysdykcja do spowiadania, ma swoje uzasadnienie głównie we władzy, jaką kapłani posiadali i posiadają nad powierzonymi ich pieczy duszpasterskiej wiernymi³¹.

Reasumując, można stwierdzić, że w sakramencie pokuty kapłan ma za zadanie nie tylko odpuścić penitentowi grzechy, ale również, z czym nie spotykamy się w przypadku pozostałych omawianych tutaj sakramentów, poznać grzechy wyznawane przez penitenta, dokonać ich osądu oraz wyznaczyć pokutę, co całościowo stanowi specyfikę tego sakramentu. Wysłuchania grzechów, ich oceny oraz wyznaczenia zadośćuczynienia nie może dokonać osoba nieposiadająca święceń kapłańskich, bo grozi to karą kanoniczną interdyktu *latae sententiae* lub suspensą (w przypadku diakona)³².

W przytoczonym już wcześniej fragmencie listu św. Jakuba, apostoł poucza, żeby do osób chorych wzywać kapłanów, aby ci udzielili namaszczenia. Szafarzami zatem drugiego z sakramentów uzdrowienia są osoby wyświęcone w stopniu biskupa i prezbitera. Dekretały papieża Grzegorza IX (1227-1241) podają dwunastowieczną normę autorstwa Aleksandra III (1159-1181), która stanowi, że ostatniego namaszczenia (tak wtedy nazywano omawiany sakrament) może udzielać jedynie kapłan³³. Uzasadnienie takiego rozwiązania znajduje się *Sumie teologicznej* św. Tomasza z Akwinu (1225-1274), który stwierdza, iż zadaniem kapłana jest oświecanie dokonywane poprzez łaskę wlewaną do duszy. Taką właśnie łaskę przekazuje sakrament ostatniego namaszczenia, zatem mogą go sprawować wszyscy kapłani³⁴.

Uznawanie kapłana za szafarza sakramentu namaszczenia chorych potwierdzają również uchwały Soborów: Florenckiego (1439-1445) oraz Trydenckiego (1545-1563). Florencki popiera takie stwierdzenie

³⁰ KPK 1983, kan. 966.

³¹ Szerzej na ten temat w: Z. JANCZEWSKI, *Facultas ad confessiones jako akt powierzenia kapłanowi misji sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w Kościele katolickim*, *Annales Canonici* 3(2007) s.101-120.

³² Por. KPK 1983, kan. 1379, § 1, n. 2.

³³ X. 5, 40, 27.

³⁴ TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna*, Suppl., q. 31, a. 2-3.

przytoczeniem fragmentu cytowanego już wcześniej w tej publikacji Listu św. Jakuba³⁵. Natomiast Trydencki odnosi się do greckiego terminu *presbyteroi* użytego przez autora Listu, który nie oznacza osób świeckich starszych wiekiem we wspólnotach, tylko kapłanów. Stąd jedynie kapłani są szafarzami sakramentu³⁶. Także Kodeks prawa kanonicznego papieża Jana Pawła II uznaje kapłanów za szafarzy namaszczenia chorych³⁷.

W kontekście przygotowywania tego kodeksu po Soborze Watykańskim II (1962-1965) pojawiły się dyskusje o możliwości ustanawiania osób świeckich lub diakonów szafarzami sakramentalnego namaszczenia. Jednym z argumentów było porównanie do udzielania Komunii św. przez szafarzy świeckich. Kapłani sprawują Eucharystię, zaś szafarze ją rozdzielają. Zatem biskupi przez poświęcenie oleju mogliby być uznani za szafarzy, a osoby namaszczające za udzielających. Za takim rozwiązaniem optowały Konferencje Biskupów Stanów Zjednoczonych i Republiki Federalnej Niemiec³⁸. Stolica Apostolska, publikując normy kodeksu z 1983 roku, nie przyjęła tych postulatów, uznając, że szafarzem sakramentu namaszczenia chorych nie jest poświęcający oleje, lecz wykonujący gest sakramentalny podczas namaszczenia³⁹.

Odnosząc się jeszcze raz do treści zawartych w Liście św. Jakuba, należy podkreślić, że przy sprawowaniu omawianego sakramentu przez szafarzy, którymi są prezbiterzy lub biskupi, następuje, o ile jest taka potrzeba, odpuszczenie grzechów. Ponieważ w okresie starożytności chrześcijańskiej, pisząc o grzechach, miano na myśli przede

³⁵ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 520-521.

³⁶ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extremae unctionis sacramentis*, s. 512-513.

³⁷ KPK 1983, kan. 1003 § 1.

³⁸ O. STOFFEL, *Die Krankensalbung*, w: Handbuch des katholischen Kirchenrechts, red. L. Listl, H. Muller, H. Schmitz, Regensburg 1983, s. 714; B.W. Zubert, *Ministro de la unción de los enfermos*, w: Comentario exegetico al Código de Derecho Canonico, t. 3, Pamplona 1996, s. 876-878.

³⁹ Z. JANCZEWSKI, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 186.

wszystkim grzechy ciężkie, bo z takimi zwracano się do szafarzy o rozgrzeszenie, w przypadku tekstu Jakubowego również z odpuszczeniem tego rodzaju grzechów mamy do czynienia. Jednakże, o ile przed sprawowaniem namaszczenia kapłan nie udzieli sakramentu pokuty, to podczas jego sprawowania nie przyjmuje już wyznania grzechów od chorego, a także nie wyznacza mu pokuty, chociaż następuje odpuszczenie wszystkich jego grzechów.

2.2. Osoby wyświęcone i inne – chrzest

Zwyczajnymi szafarzami są w przypadku tego sakramentu biskup, prezbiter i diakon. Posoborowy Rytuał Rzymski papieża Pawła VI na pierwszym miejscu wymienia biskupów jako głównych szafarzy Bożych tajemnic oraz rządców życia liturgicznego w Kościele⁴⁰. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku również uznaje biskupa jako pierwszego ze zwyczajnych szafarzy chrztu, udzielającego sakramentu szczególnie w przypadku osób dorosłych⁴¹.

Drugim szafarzem zwyczajnym omawianego sakramentu jest prezbiter. Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku deklarował, że osobą sprawującą chrzest jako szafarz zwyczajny jest kapłan, czyli zarówno prezbiter, jak i biskup⁴². Oddzielnie osobę prezbitera wyróżnia aktualnie obowiązujący kodeks⁴³.

Zarówno prezbiter, jak i biskup posiadają władzę odpuszczania grzechów, zatem nie ma wątpliwości, że grzechy zostają odpuszczone podczas sprawowania chrztu. Jednak poza nimi, jak się wydaje, inne osoby takiej władzy już nie mają. Jednakże mogą udzielać pierwszego sakramentu. Mowa najpierw o diakonach, którzy już w czasach apostoelskich chrzcili osoby dorosłe⁴⁴. Dochodziło do tego również w okresie późniejszym, chociaż uznawano ich jedynie za szafarzy

⁴⁰ *Rituale Romanum ex decreto Oecumenici Concilii Vaticani II instaurato auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Baptismi Parvulorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, n. 10-11.

⁴¹ KPK 1983, kan. 861 § 1; KPK 1983, kan. 863.

⁴² KPK 1983, kan. 737 § 2.

⁴³ KPK 1983, kan. 861 § 1.

⁴⁴ Por. Dz 8,12-13; Dz 8,38.

nadzwyczajnych sakramentu⁴⁵. Sobór Watykański II (1963-1965), dowartościowując urząd diakona, który z biegiem lat stracił na znaczeniu, stając się w Kościele łacińskim jedynie przejściowym stopniem przed przyjęciem prezbiteratu, ustanowił diakona szafarzem zwyczajnym chrztu⁴⁶. Postanowienia soborowe stanowiły podstawę do nowego ujęcia władzy diakona podczas uroczystego udzielania chrztu⁴⁷. Dzisiaj obowiązujący Kodeks prawa kanonicznego zawiera normę, zgodnie z którą diakon jest obok biskupa i prezbitera zwyczajnym szafarzem omawianego sakramentu⁴⁸. Zatem konsekwencją udzielonego przez niego chrztu jest odpuszczenie wszystkich grzechów, popełnionych wcześniej przez osobę przyjmującą sakrament.

Oprócz powyżej opisanych szafarzy posiadających sakrament święceń, chrzcić mogą jeszcze inni. Dzieje Apostolskie wspominają niejakiego Ananiasza, który ochrzcił Szawła z Tarsu (późniejszy św. Paweł), a według powszechnej opinii był osobą świecką⁴⁹. Synod w Elwirze (ok. 300 r.) usprawiedliwiał udzielanie chrztu przez osobę świecką w przypadku rzeczywistej konieczności, np. podróży morskiej czy też znacznej odległości od kościoła⁵⁰. Stanowisko związane z możliwością chrzczenia przez świeckich w przypadku konieczności potwierdził między innymi w 1439 roku Sobór Florencki. I, co warte podkreślenia, mogą to czynić zarówno wierni ochrzczeni (kobiety i mężczyźni), jak również osoby nieochrzczone i heretycy⁵¹. Zresztą nieochrzczone i heretyków uznał już za szafarzy chrztu papież Stefan I (254-257)⁵². Trzeba jednak podkreślić, że takie rozwiązanie przyjmuje Kościół łaciński, bowiem Kościoły wschodnie uważają,

⁴⁵ Z. JANCZEWSKI, *Ustanawianie szafarzy...*, dz. cyt., s. 36-43.

⁴⁶ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Lumen gentium*, n. 29.

⁴⁷ M. PASTUSZKO, *Prawo o sakramentach. Normy ogólne i sakrament chrztu*, Warszawa 1983, s. 109.

⁴⁸ KPK 1983, kan. 861 § 1.

⁴⁹ Dz 9, 17-18; W. SCHENK, *Liturgia sakramentów*, t. 1, Lublin 1962, s. 17.

⁵⁰ Kan. 38, *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, n. 232.

⁵¹ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 510-511.

⁵² Z. JANCZEWSKI, *Ustanawianie szafarzy...*, dz. cyt., s. 57-58.

iż sakrament ten jako włączający do wspólnoty może być sprawowany jedynie przez jej członków. Chociaż z drugiej strony wybitny wschodni kanonista D. Salachas potwierdza ważność takiego chrztu w przypadku konieczności, ze względu na zasadę *salus animarum suprema lex*⁵³.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku stanowi, że w przypadku nieobecności lub przeszkody szafarza zwyczajnego, chrztu udziela godziwie katechista albo inna osoba wyznaczona przez ordynariusza miejsca, a w przypadku konieczności każdy człowiek posiadający właściwą intencję⁵⁴. Zatem chrzest uroczysty podczas liturgii mogą sprawować osoby wyznaczone przez ordynariusza miejsca, a poza liturgią, kiedy zachodzi konieczność, każdy człowiek, nawet nieochrzczony. Taka możliwość istnieje ze względu na fakt, iż Kościół widzi jej uzasadnienie w powszechnej woli zbawczej Boga oraz konieczności chrztu do zbawienia⁵⁵.

Chrzest jest konieczny do zbawienia ze względu na fakt odpuszczania grzechów człowieka go przyjmującego. Nie ma problemu ze stwierdzeniem, że podczas jego celebracji grzechy te są odpuszczane przez kapłanów, biskupa lub prezbitera, posiadających takową władzę. Natomiast diakon, osoba świecka ochrzczona, a tym bardziej nieochrzczona, sakramentalnej władzy odpuszczania grzechów nie posiadają, a przynajmniej podczas sakramentu pokuty i pojednania. Jednak chrzest i pokuta zasadniczo się od siebie różnią. Pierwszy jest udzielany właściwie bezwarunkowo, jakby „na kredyt”, przyjmując, że podmiot chrztu będzie próbował odrzucać postępowanie niezgodne z wiarą chrześcijańską i unikać grzechów. W przypadku jednak, kiedy to mu się nie uda po chrzcie, jego postępowanie zostanie poddane osądowi Kościoła (funkcji sędziego szafarza pokuty), a za popełnione grzechy otrzyma karę (zadośćuczynienie). Odpuszczenie grzechów połączone z osądem i wyznaczeniem pokuty łączy się

⁵³ TAMŻE, s. 63; D. SALACHAS, *Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Studio teologico-giuridico comparativo*, Bologna 1999, s. 72-73.

⁵⁴ KPK 1983, kan. 861 § 2.

⁵⁵ KKK, n. 1256.

z władzą sprawowania sakramentu pokuty i pojednania oraz z kapłaństwem. Samo przebaczenie wszystkich wcześniejszych grzechów, wraz z pierworodnym, należy do samego Boga, a w Jego imieniu jest niejako proklamowane przez szafarza chrztu. Poza tym grzechy popełnione przed przyjęciem do wspólnoty Kościoła, przynajmniej wprost, tej wspólnoty nie ranią od środka, zatem szafarz w jej imieniu nie musi ich przebaczać.

3. Materia i forma sakramentów oraz podmiot je przyjmujący

Czym różnią się materia i forma chrztu, pokuty oraz namaszczenia chorych oraz jakie warunki powinna spełnić osoba przystępująca do sakramentów odpuszczających grzechy, to treść kolejnej części niniejszej publikacji.

3.1. Materia i forma sakramentu pokuty, chrztu i namaszczenia chorych

W epoce średniowiecza teologowie zaczęli wyróżniać w znakach sakramentalnych dwa współzależne od siebie elementy: materię i formę. Określano to mianem hylemorfizmu sakramentalnego. Współczesna teologia stara się unikać tych dwóch pojęć, chociaż trudno jest znaleźć bardziej odpowiednie określenia dla wnikięcia w istotę znaku sakramentalnego. Zatem sakrament będący znakiem materialnym i widzialnym zawiera w sobie konkretny materialny element, zwany materią. Jego formą są zaś słowa formuły liturgicznej, wypowiedziane przez szafarza wykonującego obrzęd sakramentalny⁵⁶.

Trudno jest jednak wyróżnić taki element materialny w sakramencie pokuty i pojednania. Według św. Tomasza z Akwinu (1225-1274), materią jest tutaj żal za grzechy, ich wyznanie i zadośćuczynienie, które nie mogą występować oddzielnie. Są one konstytutywne dla sakramentu⁵⁷. Sobór Trydencki (1545-1563) nauczał zaś, że akty penitenta, czyli skrucha, spowiedź i zadośćuczynienie są jakby materią (*quasi materia*) tego sakramentu, będąc wymaganymi dla jego

⁵⁶ M. BŁAZA, D. KOWALCZYK, dz. cyt. s. 248.

⁵⁷ TAMŻE, s. 406-407.

integralności⁵⁸. Kodeks prawa kanonicznego nie zawiera przepisu dotyczącego omawianej kwestii, natomiast jego poprzednik z 1917 roku stanowił, że grzechy, zarówno ciężkie, jak i lekkie, są materią sakramentu pokuty⁵⁹. W przypadku pokuty i pojednania lepszym określeniem jest jednak termin „elementy konstytutywne”, ponieważ akty penitenta nie stanowią namacalnego, materialnego elementu sakramentu, a jedynie jego akt woli żalu za popełnione zło, ujawnienie grzechów przed spowiednikiem i w końcu, naprawienia szkód dokonanych przez grzech.

Łatwiejszą do wychwycenia jest materia chrztu. Wspominały już o niej Sobory: Florencki (1439-1445) oraz Trydencki. Jest nią prawdziwa, naturalna woda⁶⁰. Woda jako podstawowy środek myjący, jest używana podczas chrztu jako symbol oczyszczania człowieka skażonego brudem grzechów.

Materią namaszczenia chorych jest, zgodnie z nauczaniem zawartym w Bulli *Exultate Deo* Soboru Florenckiego z 1439 roku, olej z oliwek poświęcony przez biskupa⁶¹. W czasach starożytnych, między innymi w Grecji i Rzymie, olej z oliwek służył jako lekarstwo na rany zadane w bitwach, do namaszczenia mięśni zmęczonych podczas zawodów sportowych, a nawet do zmywania z ciała mocnych zabrudzeń. Zatem jego użycie podczas sakramentu namaszczenia chorych może być łączone z oczyszczeniem wiernego z grzechów i bólu jako następstwo grzechu. Stąd też postanowienie soborowe nakazuje namaszczać fragmenty ciała niejako odpowiedzialne za różnego rodzaju grzechy: oczy, uszy, usta, ręce, nogi, a nawet nerki „z powodu namieszczającą się tam przyjemność”⁶². *Rytuał Rzymski* z 1616 roku uza-

⁵⁸ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extremae unctionis sacramentis*, s. 486-487.

⁵⁹ KPK 1917, kan. 902.

⁶⁰ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 508-509; SOBÓR TRYDENCKI, *Canones de sacramento baptismi*, kan. 2.

⁶¹ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 520-521.

⁶² TAMŻE.

sadnia namaszczenie olejem właśnie tych miejsc na ciele, ponieważ symbolizują zmysły, narzędziową przyczynę grzechu⁶³.

Podsumowując, można stwierdzić, iż materia dwóch sakramentów – chrztu i namaszczenia chorych – wprost nawiązuje do skutku ich udzielenia, czyli odpuszczenia grzechów. Woda i oliwa kojarzą się bowiem między innymi z oczyszczeniem człowieka. Materia sakramentu pokuty ma zupełnie inną naturę, niematerialną. To akty woli penitenta, chcącego pozbyć się skutków popełnionych przez siebie grzechów poprzez żal za nie, wyznanie kapłanowi i przyjęcie pokuty, aby naprawić zło grzechowe.

Formę sakramentów stanowią, jak to już zostało wspomniane, formuły sakramentalne wypowiedziane przez szafarzy. I tak formułą sakramentu pokuty są słowa: „Ja odpuszczam tobie grzechy w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”⁶⁴. Odnosi się ona wprost do skutku sakramentu – odpuszczenia grzechów.

Tego odniesienia wprost nie znajduje się w formule chrztu: „Ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”⁶⁵. Natomiast przed namaszczeniem krzyżmem nowo ochrzczonych szafarz odmawia modlitwę: „Bóg wszechmogący, Ojciec naszego Pana, Jezusa Chrystusa, który was odrodził przez wodę i Ducha św. i udzielił wam odpuszczenia wszystkich grzechów...”⁶⁶. Zatem, chociaż w samej formule sakramentalnej nie wspomina się odpuszczenia grzechów, fakt ten uwidocznił się w kolejnym etapie udzielania chrztu.

Inna sytuacja występuje przy sakramencie namaszczenia chorych. Formuła sakramentu brzmi następująco: „Przez to święte namaszczenie niech Pan w swoim nieskończonym miłosierdziu wspomóż cię łaską Ducha Świętego, Pan który odpuszcza ci grzechy, niech

⁶³ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum*, Coloniae 1640, s. 109.

⁶⁴ Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, nr 19, w: *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, s. 24.

⁶⁵ *Wtajemniczenie chrześcijańskie. Wprowadzenie ogólne*, n. 23, w: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, s. 15.

⁶⁶ TAMŻE, n. 224, s. 106.

cię wybawi i łaskawie podźwignie”⁶⁷. Zatem z formuły sakramentalnej można wnioskować, że odpuszczenie grzechów następuje nie tylko wtedy, kiedy wcześniej wierny nie dostał go w sakramencie pokuty i raczej nie zależy to od faktu, czy miał już możliwość przystąpienia do spowiedzi, czy też nie. Słowa formuły są wyraźne – Pan odpuszcza ci grzechy przez to namaszczenie! Zgodnie zresztą z biblijną deklaracją zawartą w Liście św. Jakuba, wszystkie obciążające sumienie grzesznika, bo nie ma w tym miejscu żadnego zastrzeżenia do jednego z ich rodzajów.

Po dokonaniu analizy formy trzech omawianych sakramentów nie można mieć wątpliwości, że następuje w nich odpuszczenie grzechów, w tym również ciężkich – śmiertelnych.

3.2. Przyjmujący sakramenty odpuszczające grzechy

W tym miejscu zostaną sprecyzowane warunki wymagane do spełnienia przez osoby przyjmujące omawiane sakramenty. Jako pierwszy zostanie omówiony sakrament pokuty, jako ten, który w głównej mierze został ustanowiony w celu gładzenia grzechów. Następnie w odniesieniu do niego nastąpi porównanie warunków związanych z pozostałymi.

Obowiązujący Kodeks prawa kanonicznego stanowi, że wierny dla otrzymania sakramentu pokuty powinien być tak usposobiony, aby odrzucając swoje grzechy i posiadając postanowienie poprawy, nawracał się do Boga. Ponadto jest on zobowiązany wyznać wszystkie grzechy ciężkie popełnione po chrzcie, które nie zostały dotąd odpuszczone. Zaleca się też wyznawanie grzechów lekkich⁶⁸. Warunki te zostały doprecyzowane w katechizmie papieża Jana Pawła II, który poucza, iż pierwsze miejsce wśród aktów penitenta zajmuje żal za grzechy, natomiast istotną część sakramentu stanowi wyznanie grzechów wobec kapłana, szczególnie wszystkich grzechów śmiertelnych⁶⁹.

⁶⁷ *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, n. 25, w: *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1978, s. 21.

⁶⁸ KPK 1983, kan. 897-988.

⁶⁹ KKK, n. 1451; 1456.

Wiele grzechów przynosi szkodę bliźniemu, należy więc uczynić wszystko, aby ją naprawić, a przede wszystkim zadośćuczynić lub odpokutować za swoje grzechy, poprzez wypełnienie nałożonej przez spowiednika „pokuty”⁷⁰. Omawiany sakrament wiąże się zawsze z procesem pokuty wewnętrznej. Omawiany dokument nazywa ją radykalną przemianą całego życia, powrotem do Boga całym sercem, zerwaniem z grzechem i odwróceniem się od zła⁷¹. Stąd, chociaż nie zostało to powiedziane tutaj wprost, istotnym aktem penitenta jest również postanowienie poprawy, woła zerwania z grzechem, szczególnie ciężkim, połączona istotowo z żalem za swoje grzechy.

Innym sposobem pojednania z Bogiem i Kościołem, obok spowiedzi indywidualnej, jest równoczesne rozgrzeszenie wielu penitentów, bez indywidualnego wyznania grzechów (nazywane także absolucją generalną). Do takiej formy sakramentu pokuty możliwe jest przystąpienie w przypadku bezpośredniego zagrożenia niebezpieczeństwem śmierci, a także kiedy pojawi się poważna konieczność⁷². Wierny, podobnie jak przy spowiedzi indywidualnej, ma być odpowiednio usposobiony, a zatem żałować za grzechy i postanowić poprawę. Nie wyznaje jednak swoich grzechów spowiednikowi, chociaż otrzymuje rozgrzeszenie. Norma kodeksowa posiada tu jednak zastrzeżenie: penitent musi powziąć postanowienie, że we właściwym czasie, indywidualnie wypowiada się z grzechów ciężkich, których w tej chwili nie ma możliwości wyznania⁷³. Bo chociaż zostały już odpuszczone podczas absolucji generalnej, podlegają osądowi kapłana spowiednika, aby ten nałożył za nie odpowiednią pokutę. Pomimo że penitent przystąpił do sakramentu pokuty i pojednania i został już pojednany z Bogiem i Kościołem, ma jeszcze do zrealizowania drugi istotny element sakramentu: wykonanie nałożonej pokuty. Pokuta taka musi być adekwatna do popełnionych grzechów, stąd konieczność ich poznania

⁷⁰ TAMŻE, n. 1459.

⁷¹ TAMŻE, n. 1431.

⁷² KPK 1983, kan. 961; Szerzej na ten temat w: M. PASTUSZKO, *Sakrament pokuty i pojednania...*, s. 108-140.

⁷³ KPK 1983, kan. 962 § 1.

przez spowiednika. W przypadku śmierci zaraz po absolucji generalnej, pokuta będzie realizowana w czyśccu. Niedopełnienie warunku posiadania postanowienia wyznania grzechów ciężkich oraz brak odpowiedniego usposobienia, co należy koniecznie podkreślić, zostało obwarowane w kodeksie nieważnością przyjęcia rozgrzeszenia zbiorowego⁷⁴. A zatem dla integralności ważności przyjęcia sakramentu pokuty, penitent również podczas rozgrzeszenia zbiorowego musi spełnić wszystkie warunki wymagane przy sakramencie ze spowiedzią indywidualną.

Grzechy człowieka zostają również odpuszczone podczas chrztu, jakie zatem warunki powinna spełniać osoba do niego przystępująca? W kontekście odpuszczania grzechów osobistych człowieka nasze rozważania dotyczą osób dorosłych, zdolnych do popełnienia grzechu ciężkiego.

Kodeks prawa kanonicznego stanowi, że dorosły dla przyjęcia chrztu musi wyrazić wolę zostania ochrzczonym, dalej zostać pouczonym o prawdach wiary i obowiązkach chrześcijańskich, oraz przejść próbę katechumenatu. Należy go także pouczyć o konieczności żalu za popełnione grzechy. Intencja bycia ochrzczonym jest konieczna także w przypadku, kiedy znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci. Wtedy należy od niego przyjąć przyrzeczenie, że będzie zachowywał nakazy religii chrześcijańskiej⁷⁵. Zatem podstawowymi wymogami do udzielenia chrztu osobie dorosłej są: wiara, żal za grzechy i intencja przyjęcia sakramentu. Zgodnie z instrukcją Kongregacji św. Oficjum z 1 sierpnia 1860 roku pierwsze dwa z tych warunków należy spełnić dla owocności sakramentu (godziwości), natomiast trzeci dla ważności, czyli aby ogóle chrzest został udzielony⁷⁶.

Potrzeba żalu za grzechy wiąże się ze skutkiem omawianego sakramentu – odpuszczeniem wszystkich grzechów. Żal jest bowiem

⁷⁴ TAMŻE.

⁷⁵ KPK 1983, kan. 865.

⁷⁶ S. Officii ad Vic. Ap. Tche-Kiang, *Instructio* (1.08.1860), w: H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1996, n.2836.

warunkiem takiego odpuszczenia⁷⁷. W okresie starożytności chrześcijańskiej, w przypadku niektórych osób pracujących w zawodach uważanych za niegodne chrześcijanina, za wyraz takiego żalu uznawano rzeczywiste zerwanie z kapłaństwem pogańskim, produkcją przedmiotów kultu pogańskiego, astrologią, wróżbiarstwem, prostytutką, itd.⁷⁸. Aktualnie podczas okresu przygotowawczego, czyli katechumenatu, na jego drugim stopniu rozpoczyna się okres oczyszczenia i oświecenia ducha i serca, podczas którego od katechumenów wymaga się między innymi zmiany obyczajów na chrześcijańskie⁷⁹.

W przypadku odpuszczenia grzechów podczas sprawowania sakramentu chrztu, nowo ochrzczoneму nie wyznacza się pokuty. Nie musi on zatem zadośćuczynić za popełnione grzechy. Podstawę takiej praktyki stanowi między innymi deklaracja Soboru Florenckiego (1439-1445), zgodnie z którą ochrzczoneму nie trzeba nakładać żadnej pokuty zadośćuczyniającej za wcześniejsze grzechy, albowiem w przypadku rychłej śmierci zaraz idą do królestwa Bożego i oglądają Boga⁸⁰. Co ciekawe, kary doczesne nie są w tym przypadku usuwane ani na mocy dobrych uczynków pokutującego, ani też na podstawie uzyskania od Kościoła odpustu zupełnego. Teksty liturgiczne i inne dokumenty nie wspominają o takowym odpuście przy chrzcie. Zatem Bóg odpuszcza kary w swoim nieskończonym miłosierdziu, bezpośrednio podczas sprawowania chrztu, czerpiąc zapewne z owoców męki krzyżowej swojego Syna. Sakrament chrztu jako jedyny, wraz z odpuszczeniem wszystkich grzechów, dokonuje niejako automatycznie odpuszczenia kar doczesnych związanych z tymi grzechami.

W przypadku namaszczenia chorych problem ten przedstawia się inaczej. Obowiązujący kodeks przed osobą przyjmującą sakrament stawia kilka warunków. Powinna posiadać używanie rozumu, będąc

⁷⁷ E. FRANK, dz. cyt., s. 63.

⁷⁸ B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. III, Poznań 1992, s. 23.

⁷⁹ *Rituale Romanum ex decreto Oecumenici Concilii Vaticani II instaurato auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Baptismi Parvulorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973, n. 22-23.

⁸⁰ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo*, s. 510-511; Szerzej na ten temat: B. TESTA, dz. cyt. s. 136.

w stanie świadomości prosić o namaszczenie przynajmniej pośrednio i w końcu nie znajdować się w stanie uporczywego trwania w jawnym grzechu ciężkim. Zasadniczym powodem udzielenia sakramentu chorych jest niebezpieczeństwo pojawiające się z powodu choroby lub starości⁸¹. Przesłanka używania rozumu łączy się wprost z odpuszczaniem grzechów. Jak bowiem zauważa E. Frank, ponieważ ten sakrament odpuszcza grzechy, nie jest udzielany osobom bez używania rozumu, nie posiadającym możliwości popełnienia grzechu ciężkiego⁸². Przyjmujący w przypadku utraty przytomności, powinni przynajmniej *implicite* prosić o sakrament, bo zawsze wymagana jest intencja przyjęcia, przynajmniej habitualna, czyli wcześniej powzięta i nie odwołana. Musi ona dotyczyć zarówno przyjęcia namaszczenia, jak i odpuszczenia grzechów, bo taki jest jeden z celów omawianego sakramentu – doprowadzenie wiernego do zbawienia.

Natomiast zakaz udzielania go osobie trwającej w jawnym grzechu ciężkim wiąże się z faktem braku autentycznego żalu za taki grzech, co uniemożliwia jego odpuszczenie podczas sakramentu namaszczenia chorych, a także pokuty i pojednania.

Czy odpuszczenie grzechów ciężkich następuje przy każdym udzieleniu sakramentu namaszczenia chorych? Według J. Stefańskiego, odpuszczenie nie jest specyficznym skutkiem tego sakramentu. Zatem powinien być zasadniczo przyjmowany w stanie łaski, czyli poprzedzony spowiedzią. Tak jak wszystkie sakramenty, uwalnia z grzechów lekkich, powszednich, nie zastępując sakramentu pokuty⁸³. Jednak nie do końca można się z tą opinią zgodzić. Wybitny polski liturgista B. Nadolski podaje, że niektóre księgi liturgiczne z pierwszych wieków chrześcijaństwa mocno podkreślają odpuszczenie grzechów jak istotny skutek namaszczenia. Zarówno Konstytucje Apostolskie z przełomu IV i V wieku, jak i egipski *Euchologion* Strapiona z Thumis z połowy IV wieku deklarują, iż oliwa, którą namaszcza się chorych, wskazuje nie tyle na cel terapeutyczny jej użycia, ale sytuuje ten cel

⁸¹ KPK 1983, kan. 1004 § 1; 1006-1007.

⁸² E. FRANK, dz. cyt. s. 198.

⁸³ J. STEFAŃSKI, dz. cyt. s. 193.

w szerokim horyzoncie zbawienia, stąd namaszczenie przynosi odpuszczenie grzechów, stając się lekarstwem na życie wieczne⁸⁴. W tym kontekście trzeba jeszcze raz przypomnieć, że w tamtych czasach, podczas sakramentu pokuty odpuszczano głównie grzechy ciężkie, bo takie uznawano za przeszkodę do zbawienia. Stąd tego sakramentu udzielano zasadniczo raz w życiu. Przed śmiercią tą samą łaską otwierającą bramy do życia wiecznego przyjmowano przy sakramencie namaszczenia.

Sobór Trydencki jako pierwszy, istotny skutek sakramentu wymienia opuszczenie grzechów. Istotą sakramentu jest łaska Ducha św., którego namaszczenie gładzi winy⁸⁵. Rytuał opracowany po Soborze Trydenckim z 1614 roku posiada formułę sakramentu podkreślającą jedynie odpuszczenie grzechów, bez odniesienia do skutków wobec ciała przyjmującego⁸⁶. Skutkiem tak mocnego skupiania się na konieczności odpuszczania grzechów było namaszczenie wielu części ciała łączonych z grzechami⁸⁷ (co zostało wyjaśnione we wcześniejszej części opracowania). A zatem, skoro oficjalne teksty władzy kościelnej, rytuały ukazujące sens udzielania sakramentu namaszczenia chorych tak mocno akcentowały aspekt odpuszczenia wszystkich grzechów oraz odnosząc się do kluczowego fragmentu z Listu św. Jakuba, źródła natchnionego, w którym apostoł twierdzi, iż bez warunków sakrament odpuszcza nieodpuszczone dotąd grzechy, można uznać, że takowe odpuszczenie ma miejsce nawet wtedy, gdyby chory nie przystąpił do sakramentu pokuty z jakiegoś powodu.

Namaszczony otrzymuje ponadto odpust zupełny kar doczesnych za popełnione grzechy. Aktualnie stosowany rytuał zawiera nawet dwie formy udzielenia takiego odpustu: odwołującą się do władzy kapłana otrzymanej od Stolicy Apostolskiej oraz w formie prośby, aby

⁸⁴ B. NADOLSKI, dz. cyt., s. 138.

⁸⁵ SOBÓR TRYDENCKI, *Doctrina de sanctissimispoenitentiae et extrema eunctionis sacramentis*, s. 502-503.

⁸⁶ P.M. GY, *Le nouveau rituel des malades*, La Maison-Dieu. Revue de pastorale liturgique 113(1973), s. 29.

⁸⁷ R. GOSIEWSKI, *Oleje święte przy sprawowaniu sakramentów w prawie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2025, s. 330.

Bóg przebaczył umierającemu wszystkie kary za grzechy⁸⁸. Odpustem objęte są zatem osoby umierające.

Reasumując, należy stwierdzić, że po odpuszczeniu grzechów w omawianym sakramencie choremu nie nakłada się pokuty, której niejednokrotnie nie może wypełnić z powodu stanu zdrowia. Otrzymuje odpust zupełny kar doczesnych, za które po śmierci musiałby pokutować w czyśćcu. Zatem w sytuacji, kiedy nie doszło wcześniej do spowiedzi chorego, dostępuje on odpuszczenia niewyznanych grzechów i odpuszczenia kar, za które nie pokutował.

Zakończenie

Chrzest posiada najszerze możliwości odpuszczania grzechów, ponieważ niejako eliminuje nie tylko grzechy śmiertelne i powszednie, ale przede wszystkim grzech pierworodny, czego nie może uczynić np. sakrament pokuty i pojednania.

Podczas sprawowania sakramentu pokuty wierni wyznający uprawnionemu szafarzowi grzechy, otrzymują od Boga ich odpuszczenie, jednocześnie dostępując pojednania z Kościołem, któremu, grzesząc, zadali ranę. Św. Jakub apostoł, a później Kościół uznali, że grzechy mogą zostać odpuszczone także w sakramencie namaszczenia chorych, zanim otrzyma się inne, podstawowe łaski z niego wypływające.

W sakramencie pokuty kapłan ma za zadanie nie tylko odpuścić penitentowi grzechy, ale również, z czym nie spotyka się w przypadku pozostałych, poznać grzechy wyznawane przez penitenta, dokonać ich osądu oraz wyznaczyć zadośćuczynienie, co całościowo stanowi specyfikę tego sakramentu. Wysłuchania grzechów, ich oceny o raz wyznaczenia pokuty nie może dokonać osoba nieposiadająca święceń kapłańskich. O ile przed sprawowaniem namaszczenia kapłan nie udzieli sakramentu pokuty, to podczas sprawowania namaszczenia chorych nie przyjmuje wyznania grzechów od chorego, a także nie wyznacza mu pokuty, chociaż następuje wtedy rzeczywiste odpuszczenie wszystkich jego grzechów.

⁸⁸ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 2010, n. 167 a-b.

Chrzest jest konieczny do zbawienia ze względu na fakt odpuszczenia grzechów człowieka go przyjmującego, w tym także grzechu pierworodnego. Diakon, osoba świecka ochrzczona, a tym bardziej nieochrzczona, chociaż są szafarzami chrztu, nie posiadają sakramentalnej władzy odpuszczania grzechów. Sakrament chrztu i pokuty zasadniczo się od siebie różnią. Pierwszy jest udzielany właściwie bezwarunkowo, przyjmując że podmiot chrztu będzie próbował odrzucać postępowanie niezgodne z wiarą chrześcijańską i unikać grzechów. W przypadku jednak, kiedy to mu się nie uda po chrzcie, jego postępowanie zostanie poddane osądowi Kościoła dokonanemu podczas spowiedzi przez szafarza, a za popełnione grzechy otrzyma wymóg zadośćuczynienia. Dlatego że odpuszczenie grzechów połączone z osądem i wyznaczeniem pokuty łączy się z władzą sprawowania sakramentu pokuty i pojednania oraz z kapłaństwem. Samo przebaczenie wszystkich wcześniejszych grzechów, wraz z pierworodnym, należy do samego Boga, a w Jego imieniu jest niejako proklamowane przez szafarza chrztu. Ponadto grzechy popełnione przed przyjęciem do Kościoła, tej wspólnoty nie ranią od środka, zatem szafarz – kapłan w jej imieniu nie musi ich odpuszczać.

Materia chrztu i namaszczenia chorych wprost nawiązuje do skutku ich udzielenia, czyli odpuszczenia grzechów. Woda i oliwa kojarzą się bowiem z oczyszczeniem człowieka. Materia sakramentu pokuty ma zupełnie inną naturę, niematerialną. Są nią akty woli penitenta, chcącego pozbyć się skutków popełnionych przez siebie grzechów poprzez żal za nie, wyznanie kapłanowi i przyjęcie pokuty, aby naprawić zło.

Analizując omawiane trzy sakramenty od strony działań podmiotu je przyjmującego, trzeba podkreślić, iż pierwsze miejsce wśród wspomnianych powyżej aktów penitenta zajmuje żal za grzechy, natomiast istotną część sakramentu stanowi wyznanie grzechów wobec kapłana, szczególnie wszystkich grzechów śmiertelnych.

Istotnym aktem jest również postanowienie poprawy, woła zerwania z grzechem, szczególnie ciężkim, połączona istotowo z żalem za swoje grzechy. Stąd dla integralności ważności przyjęcia sakramentu pokuty, penitent również podczas rozgrzeszenia zbiorowego musi

spełnić wszystkie warunki wymagane przy sakramencie ze spowiedzi indywidualną oraz mieć postanowienie, że podczas najbliższej spowiedzi indywidualnej przedstawi spowiednikowi odpuszczone przy absolucji generalnej grzechy ciężkie, aby ten nałożył za nie odpowiednią pokutę, którą penitent będzie musiał wykonać.

Podstawowymi wymogami do udzielenia chrztu osobie dorosłej są: wiara, żal za grzechy i intencja przyjęcia sakramentu, pierwsze dwa z tych warunków należy spełnić dla godziwości sakramentu, natomiast trzeci dla ważności, czyli aby ogóle chrzest został udzielony. Od katechumenów wymaga się też zmiany obyczajów na akceptowane przez chrześcijan. Sakrament chrztu jako jedyny, wraz z odpuszczeniem wszystkich grzechów, dokonuje niejako automatycznie odpuszczenia kar doczesnych związanych z tymi grzechami.

W przypadku namaszczenia chorych osoba je przyjmująca powinna posiadać używanie rozumu, będąc w stanie świadomości, prosić o namaszczenie przynajmniej pośrednio i w końcu nie znajdować się w stanie uporczywego trwania w jawnym grzechu ciężkim. Po przeprowadzeniu analizy przytoczonych w niniejszym opracowaniu dokumentów można uznać, że odpuszczenie grzechów podczas sprawowania sakramentu namaszczenia chorych ma miejsce nawet wtedy, gdyby chory nie przystąpił do sakramentu pokuty z jakiegoś powodu. Po odpuszczeniu grzechów nie nakłada mu się również pokuty, zamiast tego otrzymuje odpust zupełny kar doczesnych, za które po śmierci musiałby pokutować w czyśćcu.

Bibliografia

Źródła

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, AAS 9/II (1917), s. 2–593.

Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317. Tekst łacińsko-polski: Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.

CONCILIUM FLORENTINUM, *Bulla unionis Armenorum Exultate Deo* (22.11.1439), w: Dokumenty Soborów Powszechnych, t. 3, red. A. Baron, H. Pietras H, Kraków 2004, s. 492-543.

- CONCILIUM TRIDENTINUM, *Canones de sacramento baptismi* (3.03.1547), w: Dokumenty Soborów Powszechnych, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 360-363.
- CONCILIUM TRIDENTINUM, *Decretum super peccato originali* (17.06.1546), w: Dokumenty Soborów Powszechnych, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 234-241.
- CONCILIUM TRIDENTINUM, *Doctrina de sanctissimis poenitentiae et extremae unctionis sacramentis* (25.11.1551), w: Dokumenty Soborów Powszechnych, t. 4, red. A. Baron A, H. Pietras, Kraków 2004, s. 482-513.
- CONCILUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71. Tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Poznań 2012, s. 105-166.
- GREGORIUS IX, *Liber extra*, w: Corpus Iuris Canonici, t. 2, ed. E. Friedberg, Graz 1959, kol. 1-928.
- JAN PAWEŁ II, *Reconciliatio et poenitentia* (2.12.1984). Adhortacja apostolska, AAS 77 (1985), s. 185-275. Tekst polski: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_02121984_reconciliatio-et-poenitentia.html.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2012.
- MARCIN V, *Inter cunctas* (22.02.1418). Bulla, w: H. Denzinger. *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1996, s. 572-577.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981.
- Rituale Romanum ex decreto Oecumenici Concilii Vaticani II instaurato auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Baptismi Parvulorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.
- Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum*, Coloniae 1640.
- Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1978.
- Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 2010.
- S. Officii ad Vic. Ap. Tche-Kiang, *Instructio* (1.08.1860), w: H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1996, s. 1008-1009.

Literatura

- AUGUSTYN, *De civitate Dei*, w: *Patrologiae latinae cursus completus*, t. 41, red. J.P. Migne, Paris 1864.
- BLAŻA M., KOWALCZYK D., *Traktat o sakramentach. Dogmatyka*, t. 5, Warszawa 2007.
- Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988.
- DENZINGER H., *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 1996.
- FRANK E., *I Sacramenti dell'Iniziazione, della Penitenza e dell'Unzione degli infermi*, Roma 2012.
- GOSIEWSKI R., *Oleje święte przy sprawowaniu sakramentów w prawie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2025.
- GY P.M., *Le nouveau rituel des malades*, La Maison-Dieu. Revue de pastorale liturgique 113(1973), s.29-49.
- JANCZEWSKI Z., *Facultas ad confessiones jako akt powierzenia kapłanowi misji sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w Kościele katolickim*, Annales Canonici 3(2007), s.101-120.
- JANCZEWSKI Z., *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004.
- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. 3, Poznań 1992.
- PASTUSZKO M., *Prawo o sakramentach. Normy ogólne i sakrament chrztu*, Warszawa 1983.
- PASTUSZKO M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999.
- SALACHAS D., *Teologia e disciplina dei sacramenti nei Codici latino e orientale. Studio teologico-giuridico comparativo*, Bologna 1999.
- SCHENK W., *Liturgia sakramentów*, t. 1, Lublin 1962.
- STEFAŃSKI J., *Sakrament chorych w reformie Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1998.
- STOFFEL O., *Die Krankensalbung*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. L. Listl, H. Muller, H. Schmitz, Regensburg 1983, s. 701-724.
- TESTA B., *Sakramenty Kościoła*, tłum. i opr. L. Balter, Poznań 1998.
- TOMASZ z AKWINU, *Supplementum*, w: *Sancti Thomae Aquinatis Summa theologiae*, t. 12, Supplementum, cura et studio P. Caramello, Romae-Torino 1948.
- TOMASZ z AKWINU, *Summa theologiae*, Taurini 1939.
- ZUBERT B.W., *Ministro de la unción de los enfermos*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canonico*, t. 3, Pamplona 1996, s. 876-878.

SAKRAMENTY ODPUSZCZAJĄCE GRZECZY

Streszczenie: Odpuszczenie grzechów dokonuje się nie tylko w sakramencie pokuty i pojednania, ale także przy chrzcie i przyjmowaniu namaszczenia chorych. W niniejszej publikacji został przedstawiony zarys problemu sakramentalnego odpuszczania

grzechów, z uwzględnieniem pojęcia grzechu i jego rodzajów, oraz doktryna Kościoła dotycząca tych kwestii. Przeprowadzono także analizę dokumentów pod kątem szafarzy odpuszczających grzechy w tych sakramentach, ich materii i formy, a także warunków stawianych podmiotom przyjmującym chrzest, sakrament pokuty i namaszczenia chorych.

Słowa kluczowe: sakramenty, chrzest, pokuta, namaszczenie chorych, prawo kanoniczne, odpuszczenie grzechów, szafarz sakramentów, przyjmujący sakramenty

SACRAMENTS THAT FORGIVE SINS

Summary: The forgiveness of sins takes place not only in the sacrament of penance and reconciliation but also in baptism and the anointing of the sick. This article outlines the issue of sacramental forgiveness of sins, taking into account the concept and types of sin, as well as the Church's doctrine on these matters. It also examines Church documents concerning the ministers empowered to forgive sins in these sacraments, the matter and form of the sacraments, and the conditions required of those receiving baptism, penance, and the anointing of the sick.

Keywords: sacraments, baptism, penance, anointing of the sick, canon law, forgiveness of sins, minister of sacraments, recipient of sacraments (*tłum. M. Bugaj*).